

Foto's voorblad

Gevel aan het Heiman Dullaertplein, ontwerp 1909, bouw 1911
(uit: SteenhuisMeurs 2016, p 20)

Situatie na het bombardement in 1942
(uit: MEI historische foto's, nr 3)

Oorlogschade 1945
(foto: collectie Stadsarchief Rotterdam, uit: SteenhuisMeurs 2016, p 23)

Eerste steenlegging in 1947 door directeur Fred Stokvis
(foto: collectie Stadsarchief Rotterdam, uit: SteenhuisMeurs 2016, p 23)

Luchtopname Stokvis hoofdkantoor, circa 1950
(foto: KLM Aerocarto, ongedateerd. Nationaal Archief, Den Haag, Fotocollectie Elsevier
Binnenland, nummer toegang 2.24.05.02, inventarisnummer 167, bestanddeelnummer 073 0922)

Het Oceanhuis, welkom. Muurtekst in de kelder tegenover de noordelijke liften
(foto: -1.01.002. MEI fotodocumentatie 170228_DOPRES_16034_Bestaande situatie - Foto's, p 9)

Colofon

West507 – transformatie Oceanhuis

Kleurhistorisch onderzoek en bouwhistorische verdieping
Plan van Onderzoek

In opdracht van Waterford Investments & Vervat Vastgoed

14 juli 2017

Erfgoedzorg

Iris Broersma MSc MA MBA

Lise Wolfert MA PDRes

info@erfgoedzorg.nl
+31(0)6 5368 3274

www.erfgoedzorg.nl
Groenendaal 397
3011 ZW Rotterdam

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
2	Aanpak en afbakening Plan van Onderzoek	6
	Aanpak van het onderzoek	6
	Opdeling in thema's	7
	Fasering van het onderzoek	7
3	Overige informatie over het onderzoek	8
	Communicatie	8
	Uitvoering	8
	Rapportage	8
	Planning en begroting	9
4	Dateringen en waarderingen	10
	Waardering in relatie tot tijdslagen	10
	Waarderingsuitgangspunten Oceaanhuis	10
	Aanscherpen van de waardering van het Oceaanhuis	11
5	Vooronderzoek per thema	13
	Dossier 1 Entreegebieden	14
	Dossier 2 Personenliften	18
	Dossier 3 Trappenhuizen	19
	Dossier 4 Gotische zaal	24
	Dossier 5 Tudorzaal	27
	Dossier 6 Julianazaal	29
	Dossier 7 Kantine	31
	Dossier 8 Atrium	34
	Dossier 9 Goederenliften	38
	Dossier 10 Glazen/stalen puien	40
	Dossier 11 Wanden, plafonds, vloeren, kolommen (overig)	42
	Dossier 12 Ramen en deuren in de buitengevel (overig)	45
	Dossier 13 Toiletruimten	48
	Dossier 14 Technische ruimten	51
	Dossier 15 Lichthoven	54
	Dossier 16 Daklandschap (overig)	58
	Gebruikte bronnen	61

Bijlagen

Aandachtspunten voor nader onderzoek per thema (in apart document)

Dossier 1	Entreegebieden	3
Dossier 2	Personenliften	21
Dossier 3	Trappenhuizen	24
Dossier 4	Gotische zaal	38
Dossier 5	Tudorzaal	41
Dossier 6	Julianazaal	43
Dossier 7	Kantine	47
Dossier 8	Atrium	52
Dossier 10	Glazen/stalen puien	68
Dossier 11	Wanden, plafonds, vloeren, kolommen (overig)	84
Dossier 12	Ramen en deuren in de buitengevel (overig)	114
Dossier 13	Toiletruimten	125
Dossier 14	Technische ruimten	132
Dossier 15	Lichthoven	147
Dossier 16	Daklandschap (overig)	152

West 507 – transformatie Oceanhuis

Kleurhistorisch onderzoek en bouwhistorische verdieping

Plan van Onderzoek

Voormalig hoofdkantoor firma Stokvis, momenteel bedrijfsverzamelgebouw 'Oceanhuis'

Monumentenstatus: Rijksmonument onder registernummer 524328 (sinds 2002)

Adressen: Heiman Dullaertplein 3 en Westzeedijk 507, Rotterdam

In opdracht van: Waterford Investments & Vervat Vastgoed

Contactpersonen: Robert Platje MSc en Remko Eppink MSc van MEI architects and planners

1 Inleiding

MEI architects and planners werkt aan de transformatie van het 'Oceanhuis' tot woningen. In de cultuurhistorische verkenning van SteenhuisMeurs zijn verschillende vragen gerezen over de historische ontwikkeling van de afwerking in ondermeer (maar niet uitsluitend) twee stijlkamers (de Gotische en de Tudorzaal), representatieve ruimten zoals de Julianazaal, de beide stijlpunten (trappenhuizen, liften) en entreegebieden van het gebouw. Ter ondersteuning van het formuleren van een restauratievisie is behoefte aan meer inzicht in de bouw- en kleurhistorische ontwikkeling van het gebouw, met nadrukkelijke aandacht voor de verschillende vormen van afwerking van wanden, vloeren, plafonds en onderdelen zoals deuren, kozijnen en puien.

Een kleurhistorisch onderzoek kan op verschillende niveau's worden uitgevoerd: van een kleurhistorische verkenning (onderzoek in situ naar verflaagopbouw) tot een integraal afwerkingsonderzoek waarin alle relevante vormen van afwerking worden betrokken. Voor de laatste vorm worden de resultaten van het onderzoek in situ gecombineerd met aanvullend bouw-, architectuurhistorisch- en bronnenonderzoek. Relevante waarnemingen van historische materialen en/of kleuren tijdens het onderzoek worden overigens in alle gevallen gerapporteerd. In dit geval is sprake van een integraal afwerkingsonderzoek.

Het gehele onderzoek wordt in drie fasen uitgevoerd en gerapporteerd. Op 13 april 2017 is ter beantwoording van een urgente vraag de eerste deelrapportage afgerond: *Kleurhistorisch onderzoek en bouwhistorische verkenning. Fase 1: Historische ontwikkeling van de afwerking van twee dubbele personenliften met hun liftgebieden.*

Voor de volgende fasen -de hoofdmoot van het onderzoek- is bijgaand Plan van Onderzoek opgesteld. Om planningtechnische redenen beslaat de volgende fase de gebouwdelen en elementen waarover in het definitief ontwerp keuzes worden gemaakt. Deze worden voor de aanbesteding onderzocht.

De derde fase betreft de onderzoeksvragen die tijdens de uitwerkingsfase van het ontwerp en/of de uitvoeringsfase van de herontwikkeling naar voren komen. In deze fase zal ook kleuradvies voor nieuw schilderwerk worden opgenomen alsmede restauratieadvies voor andere relevante afwerkklagen of interieuronderdelen.

De resultaten van het onderzoek worden vastgelegd in één voor één op te leveren thematische dossiers die tesamen het gehele monumentale deel van het gebouw bestrijken. Daarnaast is er een basisdossier met de informatie die het gehele gebouw betreft. Ieder thematisch dossier moet in samenhang gezien worden met het basisdossier.

2 Aanpak en afbakening Plan van Onderzoek

Dit kleurhistorisch onderzoek (KHO) met bouwhistorische verdieping (BHV) beoogt de historische ontwikkeling van de afwerking te interpreteren in relatie tot de bouw- en cultuurhistorische ontwikkeling van het voormalig Stokvisgebouw. Het onderzoek wordt onder meer uitgevoerd ter beantwoording van vragen uit het rapport *Hoofdkantoor firma Stokvis. Cultuurhistorisch onderzoek & waardestelling* door SteenhuisMeurs dd 15 december 2016. Dit rapport geeft een globaal overzicht van de bouw- en cultuurhistorische ontwikkeling, resulterend in de waardering van het gebouw. Tevens werden aanbevelingen gedaan voor nader onderzoek.

Aanpak

Het nadere onderzoek van Erfgoedzorg bestaat uit topografisch en stratigrafisch kleuronderzoek in situ en zonodig aanvullend technisch onderzoek zoals pigment-analyses en microscopisch onderzoek naar de laagopbouw in (verf)monsters. Behalve de geschilderde afwerking worden ook andere relevante vormen van afwerking betrokken, zoals natuursteen, keramiek, hout of metaal (mogelijk in samenwerking met in het betreffende materiaal gespecialiseerde collega's). Ook wordt zonodig aanvullend archiefonderzoek verricht en ander onderzoek van bronnen zoals informatie uit onderhoudsdossiers of bedrijfsarchieven van gebruikers van het Oceanhuis.

Bij het onderzoek zal naast genoemd rapport van SteenhuisMeurs ook gebruik worden gemaakt van de door MEI architects and planners ter beschikking gestelde fotodocumentatie van de bestaande toestand en van de resultaten van het door MEI architects and planners uitgevoerde archiefonderzoek (van het tekeningendossier Westzeedijk 507/Heiman Dullaertplein 3 van Stadsarchief Rotterdam). Deze zijn vastgelegd in document *170531_DOPRES_16034_Bouwhistorisch Onderzoek_Tekeningen* d.d. 24 mei 2017.

In verband met de grote omvang van het gebouw is het onderzoek opgesplitst naar verschillende thema's, waarover succesievelijk thematische dossiers zullen worden opgesteld. Mogelijk worden ter afsluiting van het onderzoek de eerste versies van dossiers bijgewerkt tot een nieuwe versie als de uitkomst van een ander onderzoek daar door nieuwe bevindingen en inzichten aanleiding toe geeft.

De hierboven genoemde bronnen zijn als vooronderzoek per thema samengevat. Ook is in april/mei 2017 door Erfgoedzorg met medewerking van Remko Eppink van MEI architecten een opname gedaan, waaruit voorlopige bevindingen en nader te onderzoeken aandachtspunten zijn gekomen. De resultaten staan in dit Plan van Onderzoek samengevat.

Het aanvullend bronnenonderzoek door Erfgoedzorg zal (om dubbelingen te voorkomen) in overleg worden gepland zoals onderzoek naar het foto-archief van het gebouw (Stadsarchief Rotterdam), het Stokvisarchief (archief 355 Stadsarchief Rotterdam) en relevante bedrijfsarchieven. Daartoe zal eerst de gebruik- en beheersituatie in kaart worden gebracht. Het ligt tevens in de bedoeling om de gepensioneerde huismeester van het Oceanhuis te interviewen, en mogelijk overige personen die de recentere ontwikkeling van het gebouw hebben meegemaakt of die toegang kunnen verlenen tot relevante bedrijfsarchieven.

In een op te stellen planning worden de onderwerpen benoemd die om praktische of planningtechnische redenen naar de derde fase worden doorgeschoven. Zo is het in de huidige gebruikssituatie onwenselijk om destructief onderzoek te verrichten (bijvoorbeeld systeemplafonds of vloerbedekking verwijderen) dat in een later stadium zonder bezwaar kan worden uitgevoerd.

Opdeling in thema's

De thema's zijn zo gekozen dat alle verbijzonderde ruimten als geheel worden onderzocht, zoals o.a. de stijlkamers en de Julianazaal. Van de meer generieke ruimten zoals de kantoorverdiepingen worden de beeldbepalende elementen onderzocht. Ruimten en elementen die op verschillende plekken voorkomen worden in relatie tot elkaar onderzocht, zoals de trappenhuizen, toiletruimten, kolommen en puien.

In hoofdstuk 5 volgt een geannoteerd overzicht van 16 op te stellen thematische dossiers met resultaten van het vooronderzoek. Ieder dossier heeft als bijlage een paar foto's uit de opname door Erfgoedzorg en/of uit het MEI fotodocument van de huidige situatie om aan te geven wat nog onderzocht moet worden. Deze bijlagen staan in een apart document.

Fasering van het onderzoek

Het huidige Plan van Onderzoek betreft de hoofdmoot van het onderzoek dat deels vóór, deels tijdens de uitvoeringsfase van de bouw wordt uitgevoerd. Tijdens de bouw wordt het onderzoek verricht dat om praktische redenen niet eerder kan worden ingepland: het betreft grootschaliger destructief onderzoek, onderzoek waarbij steigers nodig zijn en ten derde onderzoek dat in overleg met de koper van een (casco)appartement wordt verricht. Voor de laatste categorie neemt het onderzoek de vorm aan van een toetsing op de voorgenomen aanpassingen alsmede documentatie van de monumentale waarde van onderdelen en afwerkingen. Verder worden tijdens de bouw eerder opgestelde dossiers waar nodig gecompleteerd aan de hand van aanvullend onderzoek. Er zal dan naar verwachting sowieso ook aanvullend onderzoek nodig zijn, bijvoorbeeld naar vondsten gedaan bij sloopwerkzaamheden. Deze vondsten zullen worden gedateerd en gewaardeerd.

Het onderzoek per thema is op 27 juni 2017 aangevangen met dossier 9: het onderzoek naar de goederenliften in het atrium. De rapportage wordt medio juli opgeleverd. Ook het onderzoek op de andere dossiers die richtinggevend moeten zijn voor de aanpak en de transformatievisie door MEI architects and planners worden in ieder geval voorafgaand aan de aanbesteding uitgevoerd.

3 Overige informatie over het onderzoek

Communicatie

Het gebouw is in gebruik bij de Hogeschool Rotterdam en de Gemeente Rotterdam. Het beheer ligt sinds 1 juli 2017 bij de heer K. Schuilenburg van Eye-on-Property (namens de eigenaar en in overleg met de locatiebeheerders van beide organisaties). Eerder contact was met de vorige beheerder: R. Loman van Kruse & Lampo. MEI architects and planners stelt de sleutel ter beschikking en informeert Eye-on-Property daarover. Een (nieuwe) brief aan de gebruikers/medewerkers en bezoekers van Oceaanhuis wordt in overleg met de beheerder opgehangen in beide liften en/of op een prikbord. De onderzochte plekken zullen worden gemarkeerd ten behoeve van het publiek en voor referentie bij de volgende fasen van het onderzoek.

Uitvoering

Het onderzoek wordt uitgevoerd door Lise Wolfert MA PDRes en Iris Broersma MSc MA MBA. Beiden hebben hun opleiding tot kleuronderzoeker gekregen aan de Universiteit van Amsterdam (UvA). Zij hanteren de Uitvoeringsrichtlijn Kleurhistorisch Onderzoek (URL 2004) zoals opgesteld door de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM) in overleg met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE).

Iris Broersma heeft na een bouwkunde opleiding aan de TU Delft lange tijd als projectmanager en adviseur gewerkt. In 2010 en 2011 heeft zij stages bouw-, cultuur-, en kleurhistorisch onderzoek en een private restauratieopleiding gevolgd. In 2012 heeft zij Erfgoedzorg opgericht en in 2016 heeft zij de UvA masteropleiding Conservering & Restauratie van Cultureel Erfgoed, specialisatie Historische Binnenruimten afgerond. Sinds 2017 is zij tevens freelance docent aan de Reinwardt Academie.

Lise Wolfert heeft in 2014 de master Conservering & Restauratie van Cultureel Erfgoed, met als specialisatie Historische Binnenruimten aan de Universiteit van Amsterdam voltooid. Daarna heeft zij de tweejarige postmaster van dezelfde opleiding gevolgd waarin zij zich de praktijk van restauratie eigen heeft gemaakt in o.a. stages en bij onderzoek van moderne verfsystemen. Ook heeft zij een cursus hout- en marmerimitaties bij Schildervakschool Nimeto gevolgd. Sinds 2016 werkt zij onder meer als zelfstandig restaurator aan stucplafonds en in kleuronderzoeken.

Rapportage

De rapportage bestaat uit de thematische dossiers en uit een algemeen gedeelte (basisdossier) met achtergrondinformatie over het onderzoek. Hierin wordt tevens de historische ontwikkeling van de uitmonstering van het gebouw in onderling verband geduid. Ook zal hier ruimte zijn voor de gebruiks- en beheergeschiedenis en mogelijke overige aanvullingen op de cultuurhistorische ontwikkeling.

De rapportage per thematisch dossier behelst een onderbouwde beschrijving van de historische ontwikkeling van onderzochte gebouwdelen inclusief de afwerking, met zo mogelijk een datering per bouw- en afwerkstadium. De kleuren die zijn aangetroffen in de zichtlagen zullen worden vastgelegd aan de hand van de NCS (Natural Colour System) kleurcodes. Voor overige verflagen zal dit eveneens gebeuren waar dat toegevoegde waarde heeft. Onderzoekslocaties en gemaakte stratigrafieën worden gedocumenteerd met foto's en beschrijvingen. De historische ontwikkeling van de onderzochte gebouwdelen en hun al dan niet geschilderde afwerking wordt inzichtelijk gemaakt middels afbeeldingen met toelichtende tekst. Uitslagen van laboratoriumonderzoek worden als bijlage bijgevoegd en toegelicht in de rapportage.

De resultaten van het onderzoek zijn vertrouwelijk, in die zin dat delen van het onderzoek in onderling overleg kunnen worden gebruikt voor presentaties door Erfgoedzorg of door MEI architects and planners (met bronvermelding).

Planning en begroting

Dossier 9, 'Goederenliften' zal in juli 2017 worden opgesteld.

Van enkele andere dossiers is al voorzien dat deze tot de derde fase uitgesteld kunnen worden:

- 4 Gotische zaal
- 5 Tudorzaal
- 6 Julianazaal
- 7 Kantine

Voor de overige dossiers zal nog een planning worden gemaakt. Voor de uitvoering van het onderzoek in de tweede fase zal een begroting per dossier worden opgesteld. Onderzoek in de derde fase zal op regiebasis worden geoffreerd daar de omvang van vondsten en andere te onderzoeken onderwerpen niet voorzienbaar is. In de begrotingen zal een stelpost worden opgenomen voor de kosten van het laboratoriumonderzoek, reiskosten en overig. Ook zal een stelpost worden opgenomen voor de adviesuren van gespecialiseerde collega's zoals een natuursteenexpert.

De planning van het onderzoek per dossier wordt afgestemd met MEI architects and planners. De rapportage per dossier wordt in onderling overleg opgeleverd. De planning van iedere rapportage is onder voorbehoud van de doorlooptijd van mogelijk benodigd laboratoriumonderzoek.

4 Waarderingen en dateringen

Het doel van het KHO en de BHV is om tot een goed onderbouwde datering en waardering te komen op gedetailleerd niveau, gebaseerd op begrip van de aanwezige materie en het wordingsproces daarvan (historische ontwikkeling). Startpunt van dit onderzoek is enerzijds de cultuurhistorische verkenning door SteenhuisMeurs, anderzijds de bouwkundige opname en de inventarisatie van tekeningen door MEI architects and planners.

Waardering in relatie tot tijdslagen

Het nog te verrichten onderzoek kan leiden tot een bijstelling van de waardering uit de cultuurhistorische verkenning die is gebaseerd op analyse van de hoofdstructuur met drie dateringen: 1) bouw met oplevering in 1911, 2) herbouw met oplevering in 1950 en 3) latere aanpassingen. Waardering is niet één op één gekoppeld aan datering. Er is echter wel een verband doordat de geschiedenis van een object tot (cultuurhistorische) verhalen leidt, en verhalen tot waardering leiden. Ook (materiële) authenticiteit is een aspect van waardering dat pas bij een zekere leeftijd van een object een rol kan gaan spelen. Andere aspecten van waardering zijn sociaal-maatschappelijke waardering (de rol die een object speelt of speelde voor bepaalde groepen) en de (her)gebruikswaarde. Tenslotte spelen argumenten als de zeldzaamheid, de conditie, de compleetheid, de artistieke waarde, het vakmanschap en (de kwaliteit van) de makelij een rol bij waardering.¹

Monumentenstatus is voor een gebouw als geheel pas mogelijk bij een leeftijd vanaf 50 jaar. Over het algemeen zijn bij het verlenen van de monumentstatus niet alle gebouwonderdelen -of afwerkingen daarvan- 50 jaar of ouder. Bij een gebouw dat in gebruik is zijn immers regelmatig kleinere aanpassingen of grotere verbouwingen nodig bij veranderende functionele, bouwtechnische of esthetische eisen. Ook regulier onderhoud leidt tot wijzigingen, zoals reparaties van lekkages of vernieuwing van oppervlakteafwerkingen door onderhoudsschilders- of behangerswerk aan in- of exterieur. Er zijn dus meestal elementen uit meerdere tijdslagen aanwezig. Soms vullen deze elementen elkaar aan, soms gaan deze onderling een concurrentie aan, bijvoorbeeld bij een 19^e eeuwse muurschildering die over een oudere muurschildering is aangebracht. Er moet dan een keuze gemaakt worden bij welke tijdslaag het behoud prioriteit krijgt boven dat van een andere tijdslaag.

Waarderingssuitgangspunten Oceanhuis

In het rapport *Hoofdkantoor Firma Stokvis, cultuurhistorisch onderzoek & waardstelling* (SteenhuisMeurs, 15 december 2016) zijn de volgende vijf kernwaarden geformuleerd die de essentie van het gebouw weergeven en die door SteenhuisMeurs zijn ontleend aan uitspraken van de architect, contemporaine krantenartikelen en vakliteratuur:

1. Een modern zakenpaleis: in het gebouw werd geëxperimenteerd met lichteffecten, moderne installatietechnieken en logistieke innovaties.
2. Een monolithische uitstraling: monumentale, alzijdige gevels met een strenge ritmiek als visitekaartje van een van de grootste Nederlandse bedrijven van de twintigste eeuw.
3. De typologie van het kantoorgebouw opgezet rondom een centraal binnenhof.

¹ Gebaseerd op de waarderingsmethode uit: Versloot, A. (red). *Op de museale weegschaal. Collectiewaardering in zes stappen*. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Amersfoort, 2013